

niks mee. Twee andere Britse onderzoekers Florey en Chain begonnen ongeveer vanaf het begin en slaagden erin penicilline op grote schaal te produceren. Ontdekken is volgens Theunissen niet een eenmalige gebeurtenis maar een proces.

Dat je er met alleen waarnemen ook niet komt, blijkt bij het verhaal over Darwin. Het verhaal dat hij plotseling begreep hoe de evolutie in elkaar stak toen hij op de Galápagoseilanden verschillende vinken zag, blijkt pas honderd jaar later verzonnen te zijn. Zijn waarnemingen waren destijds te slordig om deze conclusie te kunnen trekken. Wetenschappers en omstanders moeten ook een beetje geloven in de betrouwbaarheid van metingen. Theunissen vertelt over de enorme problemen om de metingen van Joule over de wet van behoud van energie honderd jaar later over te doen. Alfred Diesel bleek een mooie theorie te hebben over de zuinigste motor, maar die bleek in de praktijk niet haalbaar. Techniek en ambachtelijk knutselen zijn voor wetenschappers net zo nodig als ideeën. En dan moet je, net als Donders, ook het maatschappelijk tijt een beetje naar je hand kunnen zetten, met gezag een discussie kunnen beslissen of de boel een beetje kunnen manipuleren (Pasteur).

Theunissen schreef een ontzettend leuk boekje dat ook voor huisartsen en onderzoekers op het terrein van de (huisarts)geneeskunde de moeite waard is.

Joost Zaat

Dovemansgesprek

Paulus van Bortel. *Het geweld van laatste woorden. Filosofie in de marge van de gezondheidsethiek.* Amsterdam: SUN, 2004. 399 pagina's, € 29,50. ISBN 90-5875-146-5.

Het sterkste punt van dit boek is de (hoofd)titel: *Het geweld van laatste woorden*. De auteur doelt hiermee op de vele gesprekken die ermee eindigen dat beide partijen vasthouden aan hun eigen standpunt. Dan ontstaat een 'dovemansgesprek', waarbij men niet meer naar elkaar luistert; culminerend in een gewelddadige stilte.

De kernvraag van het boek is: hoe kunnen we (gezondheidsethici) komen tot een antwoord op de vraag 'wat moet ik doen'. Van Bortel zet twee denkrichtingen in de gezondheidsethiek tegenover, en later naast elkaar. Hij stelt dat beide vormen van ethiek – de zogenaamde technische ethiek van de smalle moraal en de zogenaamde filosofische/hermeneutische ethiek van de brede moraal – niet voldoen omdat ze te weinig rekening houden met onzekerheden in menselijke aangelegenheden, met pluraliteit, onvoorspelbaarheid en onomkeerbaarheid. Hij levert kritiek op beide vormen van ethiek omdat ze het onbeheersbare beheersbaar willen maken; hetgeen nooit mogelijk is in mensenzaken. Beide stromingen spreken hun 'laatste woorden' en herkennen elkaar niet, laat staan dat ze elkaar erkennen.

In het slothoofdstuk pleit Van Bortel (sterk leunend op de filosoof Hannah Arendt) voor een nieuw gesprek tussen ethici uit beide denkrichtingen, dat plaats zou moeten vinden in het publieke domein. Daar is immers een andere gezamenlijkheid, en kan er 'herkenning van wat we in elkaar *niet kunnen herkennen*' komen (pagina 358). Het is een pleidooi om 'het tussen', de intermenselijke ruimte, beter te leren benutten, en niet steeds het laatste woord te willen hebben.

Mij verbaast het dat Van Bortel de zogeheten Zorgethiek als denkrichting niet noemt, omdat die ethiek sterk aansluit bij zijn ideeën. Auteurs als Tronto, en bij ons Van Manschot, Sevenhuijsen en Verkerk noemt hij niet. Ook filosofen als Buber en Levinas, die zoveel aandacht gaven aan de ruimte van intermenselijke relaties krijgen geen of nauwelijks aandacht.

Mijn belangrijkste bezwaar tegen dit boek is echter de ontoegankelijkheid. Het is een studeerkamerboek afkomstig uit de wijsgerige discipline, en naar mijn idee slechts voor een kleine groep (ethici, filosofen en in die disciplines geïnteresseerde anderen) interessant. Het zal de meeste (praktijkgerichte) artsen veel hoofdbreken kosten om dit te lezen. Ethiek inzake gezondheidsproblemen krijgt zeker te weinig aandacht van artsen. Helaas is dit boek niet geschikt om deze lacune enigszins op te vullen. Integendeel, het zal eerder nog meer weerstand oproepen.

Hans Lam

Verstaat ge, wat gij leest?

CWO-cursus: Kritisch lezen voor de dagelijkse praktijk

Op 1 en 2 april organiseert het CWO haar jaarlijkse scholingsweekend. Deze keer is de scholing bedoeld voor huisartsen die efficiënter om willen gaan met de informatiestroom die gevraagd of ongevraagd op hen afkomt.

Terwijl duidelijk is dat bijblijven niet mogelijk is en het doorwerken van stapeltjes bewaarde tijdschriften geen effectieve leermethode, komt het vraaggericht

lezen en leren als leermethode toch niet zo van de grond.

Huisartsen vinden het moeilijk om resultaten uit de literatuur te vertalen naar de dagelijkse praktijk. De cursus wil behulpzaam zijn bij het overbruggen van die kloof. Na de cursus kunt u met het aangeboden instrumentarium zoekresultaten schiften en bepalen wat u wel en niet leest. Tevens leert u de resultaten van

artikelen op hun waarde te schatten en te vertalen naar het eigen spreekuur. Zoals altijd werken we in kleine groepen.

Het CWO-weekend vindt plaats op 1 en 2 april (Hotel Oranjeoord in Hoog Soeren). Aanmelding kan per fax 030-287 0668 of per e-mail evenementen@nhg-nl.org. De kosten zijn € 210. De cursus is geaccrediteerd voor 8 uur.